

ÁRA: 795 Ft

TÖRTÉNELMI MAGAZIN

2020/10

RUBICON

30
év

MAGYAR SZABADKÖMŰVESEK

ALAPITVA 1989

RUBICON

TÖRTÉNELMI MAGAZIN

XXXI. ÉVFOLYAM 353. SZÁM

LEKTORÁLT FOLYÓIRAT

Főszerkesztő:

RÁCZ ÁRPÁD

Szerkesztőbizottság:

Bertényi Iván, Csorba László,
Gyarmati György, Hahner Péter,
Hermann Róbert, Magyarics Tamás,
Mezey Barna, Németh György,
Oborni Teréz, Orosz István,
Rainer M. János, Rácz György,
Szakály Sándor, Ujváry Gábor

Lapmenedzser:

Rácz Gábor

Olvasószerkesztő:

Potencsik Erika

Képszerkesztő:

Vajda László

Fotó:

Kardos Judit,
Mudrák Attila

Térkép:

Nagy Béla, Sebők László

Tervezőszerkesztő:

Czeizel Balázs

Kiadja a Rubicon-Ház Kft.

Felelős kiadó: Rácz Árpád

A szerkesztőség címe:

1161 Budapest, Sándor u. 60.

Telefon: 402-1848

e-mail: info@rubicon.hu

honlap: rubicon.hu

Megjelenik évente 12 szám

Nyomtatás: ipress Center Central Europe Zrt.

2600 Vác, Nádas utca 8.

Felelős vezető: Borbás Gábor

Terjeszti a Lapker Zrt.

Előfizethető az

elofizetes.rubicon.hu oldalon,

valamint Budapesten a Magyar Posta Zrt.

Levél- és Hírlapüzletági Igazgatóságán

(XIII., Lehel u. 10/A,

levélcím: LHI, Budapest 1900),

illetve kerületi ügyfélszolgálati irodáiban,
vidéken a postahivatalokban.

Külföldön terjeszti a COLOR Interpress Kft.

1039 Budapest, Hatvany Lajos u. 14.

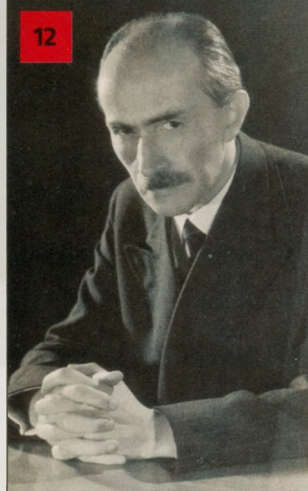
Tel.: +36 1 243 9232

www.colorinterpress.hu

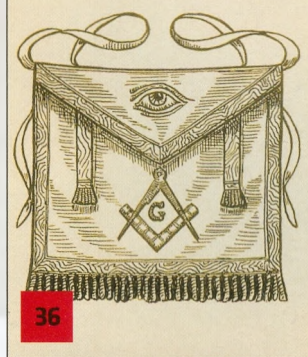
HU ISSN 0865-6347

8

12

36

52

76

TARTALOM 2020/10

MAGYAR SZABADKÖMŰVESEK

4 Benedek Szabolcs: A szabadkőművesség eredete

8 Péter Róbert: Az első magyar szabadkőművesek

12 Benedek Szabolcs: A magyar szabadkőművesség

24 Miskolczy Ambrus: Titkostársasági demokratikus kultúra. *A szabadkőművességtől a nyilvánosságig*

36 Tüskés Gábor: 33 jelkép.

Szabadkőműves szimbólumok a 18. században

40 Péter Róbert: Az első női rituálék. *Mikor nyíltak az első nőket (is) befogadó szabadkőműves páholyok?*

46 Kurucz Péter: Kazinczy Ferenc. *Széphalom Orpheusa*

52 Csorba László: Nemzet, haza, kalapács.

A Kossuth-emigráció és a szabadkőművesség

64 Csunderlik Péter: A Galilei Kör és a szabadkőművesek

70 Hatos Pál: Szabadkőművesek és az őszirózsás forradalom. *„Magyar szabadkőműves imádattal csak a magyarok Istenének tartozik.”*

72 Gulyás László: Az Osztrák-Magyar Monarchia bukása. *Volt-e jelentősége a szabadkőművesek tevékenységének?*

76 Ujváry Gábor: Progresszivitás és konzervativizmus a magyar felsőoktatásban a 20. század elején

ONLINE PLUSZ - BÓNUSZTARTALOM ELŐFIZETŐKNEK

Márton László: Felvilágosodás és szabadkőművesség

Péter Róbert: A 18. századi brit szabadkőművesség

Vári László: Magyar szabadkőművesek külföldön

Turóczy Zsófia: A magyar birodalmi Kelet-politika szabadkőműves aspektusai

Aczél Eszter: A dégi Festetics-kastély

Kovács Kálmán Árpád: A keresztény versus szabadkőműves állam koncepciói a magyar országgyűlés 1908–1909-es vitáiban

E SZÁMUNK SZERKESZTÉSÉBEN KÖZREMŰKÖDÖTT: Pók Attila

Képek: Magyar Memzeti Múzeum Történelmi Fotótár, Történelmi Képcsarnok, Történelmi Tár · A Magyar Nyelv Múzeuma, Sátoraljaújhely/ Széphalom (Nagyné Nagy Andrea) · Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Gyűjtemény · Fortepan · Photocon

www.rubicon.hu

PÉTER RÓBERT

Az első magyar szabadkőművesek

Az eddigi szakirodalom szerint az első magyar szabadkőművesek az 1742-ben – Lotharingiai Ferenc (Mária Terézia férje) kezdeményezésére – alakult, *Három törvényhez (Aux trois canons)* nevet viselő bécsi páholy tagjai voltak. A francia nyelven működő páholyba beavatást nyert többek között Székely László kapitány, Kempelen András százados, Báróczi Sándor testőríró, Draskovich Kázmér őrnagy (a híres szabadkőműves Draskovich János apja), gróf Esterházy Ferenc, gróf Bethlen Gábor, báró Brukenthal Sámuel, báró Kemény László, báró Kemény János és gróf Kemény József. Az újabb kutatások két korábbi, az 1730-as években külföldi páholyokban felbukkanó magyar szabadkőművest azonosítottak.

Új szabadkőműves testvér
beavatási szertartása, 1777

ESTERHÁZY PÁL ANTAL

Esterházy Pál Antalt (1711–1762) 1733. augusztus 7-én avatták be a londoni Suffolk utcai, francia nyelven működő páholyba Philipp Karl von Eltz-Kempenich mainzi választófejedelem egyik nemes rokonával együtt. A páholytalálkozóról a *Daily Advertiser* egy 1733. augusztus 9-ei cikke tudósít. Erről a fontos találkozóról csupán azért tudhatunk, mert Richard Rawlinson anglikán lelkész és antikvárius kivágta ezt a számára érdekes cikket, és beragasztotta a később az oxfordi Bodleian Könyvtárba került gyűjteményébe.

Azért tekinthetjük megbízható forrásnak a napilapban megjelent cikket, mert az 1720-as és 1730-as években még bevett gyakorlatnak számított, hogy kormánypárti és ellenzéki újságok egyaránt beszámoltak szabadkő-

műves találkozókról és beavatásokról, s információikat a fennmaradt (nagy)páholyjegyzőkönyvek is alátámasztják. Bár ebben a londoni páholyban kormánytisztviselőket is találunk, a fiatal és dúsgazdag herceg valószínűleg nem diplomáciai, hanem a korban divatos tanulmányi célú grand tour részeként, magánúton jutott el 1733 nyarán Londonba. A rendkívül művelt főnemes számos színházi és zenei programot támogatott. Kismartoni főúri udvarában színjátszó tevékenység folyt már az 1740-es évek végén, és ő hozta létre ugyanitt a legelső kastélyszínházat 1761-ben. Számos kiváló énekest, hangszerjátékost és karmestert szerződött, többek között Joseph Haydnt, aki a herceg halála után is évtizedeken keresztül biztosította a magas zenei és színházi színvonalat az Esterházy-ház szolgálatában.

MARDEL KÁROLY

A másik korai magyar szabadkőművesre szintén egy londoni újsághír révén sikerült rátalálni. A *Daily Post* 1736. június 2-ai száma tudósítást közölt egy lisszaboni páholy alapításáról, amely George Gordon skót matematikus nevéhez köthető. Az *Angol Nagypáholy* jegyzőkönyve szerint a már évek óta működő páholy 1735 áprilisában kért működési engedélyt az anyapáholytól, amit meg is kapott. Ehhez a páholyhoz főként angol és skót protestáns kereskedők csatlakoztak. A testvériséget hangsúlyozó szabadkőműves retorika ellenére a vallási és nemzeti ellentétek természetes módon – mint bármely más társaságban – feszültségeket okoztak a páholytagok között.

Feltehetően az angol-ír és a katolikus-protestáns konfliktusok miatt

– szintén Gordon közreműködésével – létrejött egy másik, főként ír katolikusokat felsorakoztató lisszaboni páholy (*Casa Real dos Pedreiros-Livres da Lusitânia*) is. Ennek a független (egyik nagypáholy által sem elismert) páholy-nak volt tagja Mardel Károly (1695–1763) híres magyar építészmérnök, akit a szabadkőműves szakirodalom egy része helytelenül németnek titulált. A Torre de Tombo levéltárban található több személyes dokumentum igazolja magyar származását.

A *Lusitânia páholy* 1733 körül jött létre, de az 1738-as, *In eminenti apostolatus specula* kezdetű, a szabadkőműveseket elítélő első pápai bulla kihirdetése után – a páholyok közül valószínűleg elsőként – feloszlott. A katolikus inkvizíciós tárgyalások során a páholy kilenc tagját kihallgatták, így a ma is olvasható inkvizíciós jegyzőkönyvekből sokat megtudhatunk a páholy tevékenységéről és tagjairól. A páholy-nak 24 tagja volt: 16 ír, 2 skót, 2 angol, 1 magyar és 3 ismeretlen nemzetiségű. A vallási összetételt illetően a tagok között 17 római katolikus, 6 eretnek és protestáns, valamint egy ismeretlen vallású volt. A testvérek foglalkozása – a másik lisszaboni páhollyal összevetve – jóval sokszínűbb képet mutat: találunk közöttük 4 hajókapitányt, 3 domonkos szerzetest, 2 doktort és 2 táncmestert. A zsidókat kizárták az angol nyelvű rituálét használó páholyból, amelynek a londoni anyapáholy által történő – Gordon által kérvényezett és a nagypáholy által jóváhagyott – befogadása a feloszlás miatt megghiúsult.

AZ INKVIZÍCIÓ ELŐTT

Az inkvizíciós kihallgatáson a 30 éves Charles O'Kelly szerzetesatyja, teológia-professzor felsorolta a páholy tagjait. A katolikus Mardel Károlyról (Carlos Mardel) azt nyilatkozta, hogy ír nővel (Margarida O'Heef) házasodott magyar, aki munkáját illetően Ófelsége (V. János) építész és tüzérségi törzsrőmester. Más tanúvallomások megjegyzik, hogy Mardel a São Bento-rendház mellett lakott. A páholy tagjai minden hónap első szerdáján találkoztak William Rice házában, s egyebek mellett matematikával, művészettel, építészettel és orvostudomány-nal kapcsolatos témákat vitattak meg.

Az inkvizíciós vizsgálat azzal a konklúzióval zárult, hogy a páholy tagjainak többsége rendszeres gyónáshoz járuló, jó katolikus, istenfélő ember. Semmi

hitet vagy jó erkölcsöt sértő dolgot nem találtak az inkvizítorok. Az ártalmatlan rituálé során használt eskü titkos jelek továbbadásának megtiltására vonatkozik, nem köthető vallási vagy állami ügyekhez. A páholy tagjai egymást segítették az érdekeiket érintő ügyekben. Mivel a hithű és engedelmes páholytagok már a pápai bulla hírére – a nyilvános kihirdetés előtt – feloszlatták a páholyt, semmilyen büntetést nem szabott ki rájuk az inkvizíciós bizottság. Az ítélet meglepő módon – a pápai kiátkozással ellentétben – még azzal sem vádolja a tagokat, hogy „eretnekekkel” és protestánsokkal találkoztak a páholyban, bár ekkoriban az ökümenizmus minden formáját elítélte a katolikus egyház.

Mardel páholyának egyházi megítéléséből nem vonhatunk le általános következtetéseket. A korabeli – magas rangú – szabadkőművesek között ugyanis találunk egyházellenes nézeteket valló és ateizmussal vádolt személyeket is. Martin Folkes helyettes angol nagymester (1724–25) pogány klubot alapított Londonban, amelyet Montagu herceg és Richmond herceg szabadkőműves nagymesterek is látogattak. Paolo Antonio Ambrogi szentszéki inkvizítor a Firenzében 1732-ben alapított – angol és ír tagokat is felsorakoztató –

páholyt eretneknek titulálta 1737-ben, egyebek mellett a beavatási esküben szereplő büntetéseket kritizálta. Ambrogi nyomozása jelentősen hozzájárult a következő évben kihirdetett, a szabadkőműveseket elítélő pápai bullához.

Mardel 1733-ban érkezett Lisszabonba, ahol hadmérnökként V. János király szolgálatába állt. Az 1730-as évek második felében építtette fel Portugália első selyemgyárát, valamint a Lázaro Leitao-palotát, ahol először alkalmazta a portugál jellegzetességnek tekintett manzárdtetőt. Az 1740-es években népszerű és keresett építész volt, ekkor kezdett munkálkodni a Lisszabon jelképének is tekinthető hatalmas vízvezeték (Águas Livres). Az 1755-ös földrengés után Pombal márki kérésére a helyreállítási munkák egyik vezetője lett, és hivatalos királyi építészként számos meghatározó és ma is – főként az Alsóvárosban – látható épület kivitelezésén dolgozott.

Mivel Mardel beavatásának időpontjáról nincs információnk, jelenlegi ismereteink alapján nem dönthető el, hogy Esterházy Pál Antal vagy Mardel Károly volt-e a ma ismert első magyar szabadkőműves. ♦